

Тактика - наука перемегати. Навчальний посібний

У навчальному посібнику розглянуті основні положення по підготовці підрозділів до бою і ведення його в різних умовах обстановки, зміст роботи командира і штабу по підготовці бою і управлінні підрозділами в бою. Вивчення цих положень є необхідною передумовою розуміння сучасних вимог до тактичної підготовки військ, передбачення ходу і результату бою, організація на цій основі медичного забезпечення підрозділів.

ТАКТИКА НАУКА ПЕРЕМАГАТИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Видавництво
«К Н Т»
Київ – 2023

УДК 378:659.44(075.8)

Т 15

Тактика — наука перемогати. Навч. посіб. / С. Д. Герасименко, К. В. Шепітько,
Т 15 О. С. Герасименко. — Київ: Вид. «КНТ», 2023. — 150 с.

ISBN 978-611-01-2861-2

У навчальному посібнику розглянуті основні положення по підготовці підрозділів до бою і ведення його в різних умовах обстановки, зміст роботи командира і штабу по підготовці бою і управлінні підрозділами в бою. Вивчення цих положень є необхідною передумовою розуміння сучасних вимог до тактичної підготовки військ, передбачення ходу і результату бою, організація на цій основі медичного забезпечення підрозділів.

ISBN 978-611-01-2861-2

Зміст

Вступ	5
Розділ 1. Тактика – наука перемагати	9
Розділ 2. Роль і місце медичної служби в Збройних Силах України	12
Розділ 3. Організаційна структура ЗСУ	22
Розділ 4. Механізовані і танкові частини та їх підрозділи	34
Розділ 5. Основи загальновійськового бою підрозділів	42
Розділ 6. Підготовка бою (дій)	53
Розділ 7. Підготовка та ведення оборонного бою.	59
Розділ 8. Підготовка та ведення наступального бою	77
Розділ 9. Участь підрозділів у стабілізаційних і специфічних діях військ (сил).	98
Розділ 10. Пересування батальйону (роти) важливий етап тактичних дій.	107
Розділ 11. Всебічне забезпечення бою (дій).	121
Розділ 12. Актуальні питання організації медичного забезпечення військ.	142
Список використаної літератури.	146
Список скорочень.	147

ВСТУП

Після проголошення державного суверенітету перед Україною постала проблема створення комплексної системи національної безпеки. Як політологічна категорія національна безпека характеризує такий стан країни, який дозволяє зберегти національно-державну цілісність, суверенно вирішувати політичні, економічні, екологічні, валютно-фінансові, соціальні та культурні проблеми розвитку і бути самостійним суб'єктом міждержавних відносин.

Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України (Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016) знайшла своє відображення в прийнятті ряду заходів з військових питань, які відповідають основним тенденціям розвитку сучасних армій, а саме:

I- перехід на якісні параметри будівництва ЗСУ:

- удосконалення військової теорії;
- удосконалення нових доктринних положень;
- використання досягнень науково-технічного прогресу.

II- оптимізація чисельності і організаційної структури ЗСУ:

- при менших економічних затратах забезпечити належні характеристики по вогневі та ударній потужності, мобільності підрозділів, аеротранспортуванні, здатності до автономних дій;

III- інформатизація ЗСУ, автоматизація управління військами і засобами збройної боротьби :

- збір, передача, обробка, зберігання інформації;
- якісне і надійне управління військами;

IV- професіоналізація армії і флоту:

- понад 60 армій у світі повністю або до 50% професіональні;
- провідні, високорозвинуті країни світу – США, Великобританія,

Японія комплектують свої збройні сили по найму;

- надважливе місце займає підготовка мобілізаційних резервів країни;

V- соціальна сфера:

- гуманізація відносин між армією і суспільством;
- відносини між різними категоріями військовослужбовців;
- демократизація ЗСУ;
- додаткові пільги;
- покращення матеріального і соціального положення;
- підвищення правової захищеності;

VI- сфера, пов'язана зі зростанням ролі людського фактору у військовій справі, особливо в ланці «людина-техніка», зі зростанням значимості морально-психологічного загартування особового складу:

- пов'язано з динамізмом бойових дій;
- застосування сучасних засобів боротьби;
- колективний характер бойового застосування озброєння;
- якісна зміна особового складу;
- посилення ролі ідеологічного і психологічного впливу.

У медичному контексті:

- підтримка високої мобілізаційної готовності медичних підрозділів, польових лікувальних установ;
- здійснення підготовки особового складу в умовах, максимально наближених до реальних;
- підвищення мобільності та автономності медичних підрозділів;
- уніфікація і стандартизація якомога більшого спектру діяльності та матеріально-технічного забезпечення медичної служби;
- обмін досвідом між медичними службами країн.

Концепція розвитку сектору оборони і безпеки незалежної України знайшла своє відображення у прийнятті ряду важливих законів з військових питань.

Складовою частиною концепції стала Воєнна доктрина України, яка прийнята Верховною радою 19 жовтня 1993 року. Вона представляє собою систему офіційних поглядів і ставлення керівництва держави до війни, підготовки країни, населення та Збройних Сил до війни, захисту від агресії інших держав.

Розглядаючи воєнно-політичні, воєнно-технічні, воєнно-економічні аспекти оборонного будівництва, Воєнна доктрина розкриває стратегічні завдання України в сфері оборони, ставлення держави до війни, причини можливої війни, джерела воєнної загрози, шляхи забезпечення воєнної безпеки на місцевому, національному, двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях, завдання країни в мирний та воєнний часи, завдання Збройних Сил, принципи будівництва військ (сил), ставлення держави до зброї масового ураження (ЗМУ), спрямованість будівництва воєнної організації держави, мету і завдання воєнно-економічної та воєнно-технічної політики, порядок формування воєнного бюджету, фінансування програм матеріального і соціального забезпечення військовослужбовців, шляхи реалізації.

У Доктрині зазначається, що стратегічними завданнями України в галузі оборони є захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканості кордонів. Головними цілями воєнної політики нашої країни проголошено гарантування її національної безпеки, відведення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки. Україна категорично виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території. Своїм потенційним противником вона вважає державу, політика якої становить воєнну загрозу для України, призводить до втручання у внутрішні справи, претендує на її територіальну цілісність і національні інтереси. Головними цілями України у можливій війні будуть:

- відсіч збройній агресії;
- захист державного суверенітету;
- захист політичної незалежності;
- захист територіальної цілісності;
- якнайшвидше припинення політичними та дипломатичними засобами воєнних дій.

У Доктрині чітко визначено: «Україна засуджує війну як засіб національної політики, притримується принципу незастосування сили та загрози силою і прагне вирішувати усі міжнародні суперечки та конфлікти виключно політичними методами».

Оцінюючи воєнну загрозу велике значення в теперішній час має аналіз воєнних доктрин іноземних держав. Так, на міжнародному рівні вперше були погоджені слідуєчі признаи, притаманні оборонній воєнній доктрині: - готовність держави очікувати напад на своїй території і відмову від застосування зброї першим (при чисто оборонній доктрині обороняюча сторона у випадку нападу починає битву на своїй території; виключається вторгнення на територію другої держави, чи її захоплення, превентивні чи випереджаючі наступальні дії);

- висока мобільність військ повинна бути забезпечена тільки в нижчих ланках (оборонна структура не повинна мати в собі елементів, які дозволять здійснити несподіваний напад стратегічного характеру чи великомасштабний наступ оперативно-маневрених груп, десантно-штурмових формувань, танкових угруповань, винищувально-бомбардувальних частин);

- час, необхідний для мобілізаційного розгортання, повинен виключити можливість раптового нападу стратегічного характеру (додатковим підтвердженням оборонної направленості воєнної доктрини є відкритість проведення мобілізації);

- озброєння повинне характеризуватись «оборонною обмеженістю» (з оборонною доктриною несумісна велика кількість танків, засобів подолання загороджень і десантно-переправочних засобів, необхідних для забезпечення швидких темпів наступу);

- оборонна направленість бойової підготовки військ, її інтенсивність, а також зміст навчань, що проводяться.

З урахуванням цього в основі підходів до рішення проблем в сфері оборонного будівництва і забезпечення безпеки держави повинні бути визначені рівні воєнної загрози, що відповідають ступеням воєнної загрози:

- відсутність воєнної загрози в умовах воєнної небезпеки;
- поява і коли воєнна загроза має місце;
- безпосередня воєнна загроза.

Чи можлива ситуація, при якій воєнна загроза буде ліквідована? Теоретично це стане можливим, коли в світі зникнуть протиріччя, для вирішення яких необхідно військоове втручання; коли всі держави розформують свої армії, знищать озброєння, зруйнують воєнну інфраструктуру, ліквідуують базу воєнного виробництва і заключать всебічні домовленості про недопущення збройного насилля.

Але життя показує, що міжнародна політика будується і в майбутньому буде, ймовірно, будуватися з урахуванням так званого воєнного фактора і держави будуть мати збройні сили, з допомогою яких можна відстоювати особисті національні інтереси та інтереси союзників. Абсолютно очевидно, що ще не склалися гарантії безповоротних глобальних змін в області роззброєння, направлених на зниження воєнної небезпеки. До того часу, поки

міжнародне співтовариство не побудує надійний політичний механізм блокування воєнних конфліктів, країна зобов'язана підтримувати свої збройні сили в бойовій готовності і повинна опиратись на воєнний механізм.

У Воєнній доктрині сформульовано основні принципи будівництва Збройних Сил:

- проведення оперативно-тактичної, мобілізаційної, бойової, морально-психологічної підготовки особового складу з урахуванням законів збройної боротьби і принципів воєнного мистецтва;
- комплектування їх як на основі загального військового обов'язку, так і за контрактом із поступовим переходом до професійної армії;
- військово-патріотичне виховання допризовної молоді, особового складу на національно-історичних традиціях;
- вирішення комплексу питань, пов'язаних із соціальним захистом військовослужбовців;
- повна департизація (заборона військовослужбовцям брати участь у діяльності політичних партій і рухів).

Якісні параметри Збройних Сил спрямовані на практичну реалізацію принципу оборонної достатності, який є зовнішнім каменем, закладеним у військово будівництво України і провідних держав світу. Проте необхідно врахувати, що оборона зовсім не абсолютизується нашою Воєнною доктриною. Збройним Силам може бути надано право на застосування всіх форм і методів воєнних дій, які є в їх арсеналі, для виконання свого призначення. Оборонна спрямованість військового будівництва визначає Збройним Силам України не лише готовність до ведення оборонних дій, а й проведення в мирний час ряду підготовчих заходів:

- ведення постійної розвідки;
- несення бойового чергування;
- відпрацювання прийомів оборони та контрнаступу і т.д.

Таким чином, Воєнна доктрина України стала основою її військового будівництва і реалізується в правових документах, які приймаються Верховною Радою, Президентом України, Кабінетом міністрів, Міністерством Оборони України.

1. ТАКТИКА- НАУКА ПЕРЕМАГАТИ

ТАКТИКА (грец. *taktika* – мистецтво шиккування військ, від *tasso* – шикую війська), складова частина воєнного мистецтва, що охоплює теорію і практику підготовки і ведення бою підрозділами, частинами (кораблями) і з'єднаннями різних видів Збройних Сил, родів військ (сил) та спеціальних військ.

Теорія тактики вивчає закономірності, характер та зміст бою, розробляє способи підготовки і ведення його.

Практика тактики охоплює діяльність командирів, штабів та військ (сил) по підготовці і веденню бою. Вона включає:

- постійне уточнення даних обстановки;
- прийняття рішення;
- постановку задач підлеглим;
- планування бою;
- ведення бою (бойових дій);
- управління підрозділами і частинами;
- різностороннє забезпечення дій в умовах бою.

Значний вплив на розвиток тактики мають зміни в озброєнні та якості особового складу військ (підготовці та вихованні). Тактика знаходиться в діалектичному взаємозв'язку з оперативним мистецтвом і стратегією, положенням яких вона керується.

Тактика зародилась з появою армій. Її розвиток з VI – V століть до н.е. і до початку XX століття фактично відображав розвиток СВ і ВМС. В той час коли з'являються нові види Збройних Сил, роди військ, спеціальних військ виникла тактика кожного з них. У теперішній час тактика поділяється на:

- загальну тактику;
- тактику видів ЗС;
- тактику родів військ (сил флоту);
- тактику спеціальних військ.

У тактиці видів ЗС виділяються положення загальні для всіх родів військ, що входять до їх складу.

Тактика СВ складає основу загальної тактики. Вона вивчає і розробляє способи підготовки та ведення загальновійськового бою і включає тактику загальновійськового з'єднань, частин, підрозділів, та частин, підрозділів родів військ і спеціальних військ, що входять до складу СВ.

Тактика СВ вивчає:

- зміст видів загальновійськового бою;
- роль ударів ядерними, вогневими та іншими засобами ураження;
- розробляє види маневрів військ;
- похідні, передбойові і бойові порядки;
- визначає місце і роль з'єднань, частин і підрозділів кожного роду військ, сил спеціальних військ у загальновійському бою;
- завдання, які вони виконують в ході бойових дій, способи їх бойового застосування та порядок взаємодії між ними.

Вивчаючи наступальний бій, тактика СВ розробляє способи його організації і ведення:

- при прориві оборони, переслідуванні відступаючого противника, у наступі з подоланням водних перешкод;
- способи організації і ведення зустрічного бою;
- бою в особливих умовах: вночі, у місті, на приморських напрямках, у горах, пустелях, північних районах, у лісі та ін.

При вивченні оборонного бою тактика розробляє питання організації і ведення оборони у тактичній ланці, ведення оборонного бою в особливих умовах, бою в оточенні та відхід, а також питання переміщення військ та розміщення їх на місці.

У війнах рабовласних держав тактика зводилась до прямолінійного руху військ в ході бою і рукопашній сутичці воїнів. Розвиток тактики в цей період просувалось у напрямку удосконалення бойових порядків та маневрування ними на полі бою. Подальше удосконалення зброї привело до появи різних видів піхоти і кавалерії (важкої, середньої, легкої) і обумовило необхідність взаємодії між ними.

В епоху феодалізму в Західній Європі тактика визначалась пріоритетом на полях битв рицарської кінноти. Бій зводився в основному до поєдинків окремих рицарів, а у великих битвах – до фронтальних ударів рицарських загонів, побудови у формі «частоколу» (в лінію) або клина.

Більш гнучкою в XI...XV століттях була тактика російських військ: вона полягала у взаємодії і маневрі піхоти та кінноти. Принципові зміни в тактиці були пов'язані з появою вогнепальної зброї. Перші його зразки були створені в кінці XIII – на початку XIV ст., але корінний перелом в тактиці відбувся в XVII ст., коли вогнепальна зброя почала використовуватись у великій кількості. Основні зміни у тактиці полягали у відмові від глибоких бойових порядків, розміщенні військ вповдовж фронту з метою одночасного застосування максимальної кількості вогнепальної зброї та зменшення втрат своїх військ.

Створення масових армій (кінець XVIII – початок XIX ст.) та подальше удосконалення зброї привело до застосування колон і розгорнутого строю. В зв'язку з появою нарізної зброї у другій половині XIX ст. зародилась тактика стрілецьких шеренг. Перша світова війна характеризувалась масовим застосуванням у боях кулеметів, швидкострільної артилерії, а також появою нових засобів збройної боротьби – авіації, танків, отруйних речовин та ін. Це обумовило значні зміни в тактиці. Починаючи з 1916 року головною проблемою тактики став прорив, подолання позиційної оборони, з'явився новий бойовий порядок «хвилі шеренг». В ході Першої світової війни бій став загальновійськовим, почала формуватись тактика загальновійськового бою. Зародилась тактика авіації, інженерних військ і способи використання танків та броневих автомобілів.

Тактика радянських військ формувалась в роки громадянської війни. Її особливості були обумовлені революційним духом бійців і командирів і характеризувалась високою активністю, маневровому характері

наступальних і оборонних боїв, у зростанні ролі самостійних і активних дій підрозділів, частин і з'єднань. Головним засобом розвитку успіху була кавалерія. Основою її тактики були рішучі атаки у кінному строю. Оборонні дії носили маневровий, осередковий характер.

У міжвоєнний період розвиток тактики в усіх арміях світу визначався широким впровадженням нової військової техніки, моторизацією і механізацією військ. На початку 30-х років минулого століття була розроблена теорія глибокого бою, як складова частина теорії глибокої операції.

Всебічний розвиток тактика отримала в роки Великої Вітчизняної війни та загалом – Другої світової – 1939 – 1945 років. В основу удосконалення тактики був покладений принцип досягнення успіху в бою спільними зусиллями підрозділів, частин, з'єднань усіх родів військ, авіації та спеціальних військ при ведучій ролі загальновійськових частин і з'єднань. В наступі поступово зросло ешелонування бойових порядків підрозділів, частин і з'єднань. На напрямках головних ударів звужувались полоси наступу. Важливу роль у розвитку тактики СВ зіграв артилерійський наступ. Велика увага приділялась збільшенню глибини оборони, згурпуванню сил і засобів, зменшенню ширини ділянок та полос оборони на головних напрямках, протитанковій обороні, створенню мобільних загонів загородження. В роки війни тактика характеризувалась гнучкістю бойових порядків військ та способів їх дій з урахуванням змін в озброєнні зброєю і військовою технікою своїх військ, військ противника і його тактики дій. Досвід боїв був узагальнений у Бойовому статуті 1942 року та проекті Польового статуту 1943 року, вихід у світ яких зіграли важливу роль у розвитку тактики. Війська творчо використовували положення статутів, діючи у відповідності до конкретної ситуації.

У післявоєнний період тактика отримала розвиток на основі досвіду Другої світової війни з урахуванням надходження на озброєння військ нової, більш сучасної досконалої техніки. Корінні зміни в теорії відбулися в середині 50-х років минулого століття в зв'язку з оснащенням збройних сил ряду держав ядерною зброєю, запровадженням електроніки, значно змінивши суть загальновійськового бою, основу якого стали складати ядерні та вогневі удари разом з маневром і атаками військ. В зв'язку з великою руйнівною силою ядерної зброї виникла необхідність розосередження сил і засобів, щоб уникнути масових втрат.

Разом з тим в тактиці зберігся принцип рішучого зосередження сил і засобів для удару на головних напрямках. Тактика наступального бою характерна застосуванням наступу з ходу, з висуванням військ із вихідних районів.

Прийняття на озброєння військ БМП дало можливість при надійному придушенні оборони противника здійснювати атаку без спішування.

Зазнала зміни і теорія оборонного бою, яка витікає із можливості нанесення противнику рішучої поразки як при підготовці ним наступу, так і в ході оборонного бою.

Сучасна тактика передбачає дії військ як в умовах застосування ядерної зброї, так і з використанням тільки звичайної. Широкого розмаху набуло застосування високоточної зброї, реактивних систем залпового вогню та інших сучасних видів ураження.

Сучасний загальновійськовий бій ведеться об'єднаними зусиллями всіх військ, що приймають участь в ньому із застосуванням танків, бронетранспортерів, бойових машин піхоти, артилерії, засобів протиповітряної оборони, літаків, гелікоптерів, іншого озброєння та техніки.

Він характеризується:

- рішучістю;
- високою напругою;
- швидкоплинністю;
- динамічністю;
- наземно-повітряним характером;
- застосуванням різних способів виконання бойових завдань;
- швидкою зміною дій;
- застосуванням ДРГ та ін.

Сучасний загальновійськовий бій вимагає від воїнів високої бойової підготовки, фізичного загартування, вміння ефективно використовувати засоби захисту і маскування. Це досягається в ході напруженої бойової підготовки, в основі якої є тактика.

2. РОЛЬ І МІСЦЕ МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Історія України XVI – XVII ст. характеризується боротьбою українського народу за свою національну незалежність та самобутність, велику і почесну роль у якій відігравали українські козаки.

Медичну допомогу в умовах протистоянь хворим і пораненим воїнам-козакам надавали здебільшого народні цілителі. Та й самі козаки володіли певними прийомами само- і взаємодопомоги: вміли пускати кров, виривати зуби, накладати лещата при переломах тощо.

Основними методами лікування ран в давнину були «пов'язки» або «обв'язки», як їх тоді називали. У подальшому використовувалися й деякі хірургічні втручання: зашивання нитками, трепанація черепа, «оттинаніє» (ампутація) кінцівок, «вилущування лохтіїв».

При лікуванні опіків, гнійних ран використовувалися різні трави; при лікуванні відморожень під час війн використовували ліки, які отримували з сировини рослинного або тваринного походження. Для лікування різних стоматитів використовували мед, що, як тепер відомо, має гарні бактерицидні та ранозагоювальні властивості.

Серед застережень, про які нагадувалося військовикам, знаходимо й таке: „...печень у мужчин болит после пиятя излишнего...“. Для лікування захворювань печінки запорізькі козаки використовували лікарські рослини,

що мають спазмолітичні та жовчогінні властивості: м'ята, полин, ромашку, чистотіл. Ці рослини, як відомо, широко використовуються у медицині й сьогодні.

Однак було б невірно думати, що в козацькому війську не надавалася ніяка кваліфікована медична допомога.

Під час визвольної війни українського народу 1648 – 1654 рр. під проводом Б. Хмельницького майже в кожній сотні були цирульники, при полках – лікарі.

З початку існування Війська Запорізького його старшина взяла під посилену увагу проблеми медичного забезпечення козацтва. Зусилля постійно спрямовувалися на те, щоб швидше повертати в стрій поранених і хворих, не допускати поширення епідемій.

У XVI ст. для лікування поранених козаків створюються шпиталі в монастирях. Лікували в них обізнані в медицині ченці. Отож, шпиталі в монастирях були своєрідними першими військовими лікувальними закладами. Окрім священників, медичну допомогу в них надавали цирульники-професіонали, які відіграли неабияку роль у наданні хірургічної допомоги пораненим.

У XVIII ст. в Російській державі починає формуватися система вищої медичної освіти, адже проблема підготовки власних лікарів була надто актуальною: зростання кількісного складу армії, збільшення чисельності міського населення і робітників промисловості, загальне епідемічне неблагополуччя країни вимагали належного медичного забезпечення.

Центрами підготовки лікарів стають госпітальні школи – по суті перші вищі навчальні заклади в тогочасній державі. Госпіталі, при яких вони відкриваються, називають генеральними. Всього було створено шість таких шкіл, в тому числі і в Єлисаветграді (нині Кропивницький).

Після створення госпітальних шкіл і відкриття медико-хірургічних академій, медична допомога у військах в організаційному і професійному плані набула нового значення і була піднесена на значно вищий якісний рівень.

Госпітальна школа в Єлисаветграді, відкрита у 1788 р., підпорядковувалась безпосередньо Г.О.Потьомкіну, а з 1793 р. – О.В.Суворову.

У 1796 р. школа була закрита. За дев'ять років свого існування вона дала 153 лікарів та підлікарів для армії і флоту.

Велику роль у підготовці кадрів для госпітальних шкіл або медико-хірургічних училищ, як вони стали називатись пізніше, відіграла Києво-Могилянська академія, вихованцями якої були майже 740 майбутніх лікарів.

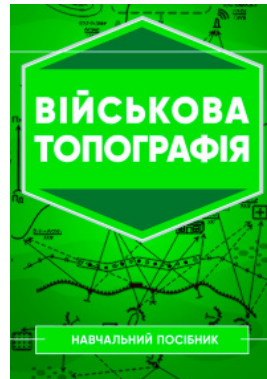
Внаслідок глибокого вивчення досвіду підготовки лікарів у Європі і була створена вітчизняна система вищої медичної освіти. Її характеризували такі особливості:

- широка і різнобічна програма теоретичного навчання;
- клінічний принцип викладання основних медичних дисциплін («виховання лікаря біля ліжка хворого»);

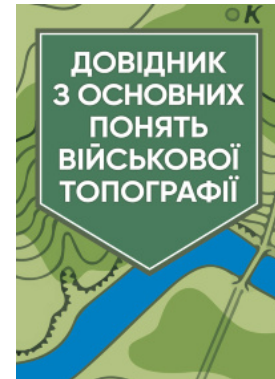
Рекомендована література

Тактика легкої піхоти
для дій малих груп

Військова топографія:
Навчальний посібник

Довідник з основних
понять військової
топографії

Тактика надання
самопоміги та
взаємодопоміги під
час ведення бойових
дій

Растяжки.
Методическое пособие

Психологія бою

Перейти до категорії
Військова справа

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ